

ADALÉKOK A SZEPEs MEGYEI VÁSÁROK ÉS A VÁSÁROZÓ SZEPEs MEGYEI ÚRBÉRES LAKOSSÁG 18. SZÁZAD VÉGI TÖRTÉNETÉHEZ

TAKÁCS PÉTER–UDVARI ISTVÁN

Szepes megyének és lakosságának különös történelmi sors jutott osztályrészül. Középkori fényét színes- és nemesfém bányászata, kézműipara, kül- és belkereskedelmi szerepköre, e tevékenységekre épülő sűrű városhálózata „ragyogtatta” fel, de ezt a különösséget királyaink már a 14–15. század fordulóján színezték azzal, hogy a megye kebelében lévő városokból 13-at elzalogosítottak *Lengyelországnak* mígnem *Mária Terézia* – az önálló *Lengyelország* megszűnésekor – 1772-ben visszaváltotta e városokat,¹ de már fényüket, középkori ragyogásukat nem adhatta vissza. 1772-től fokozatos hanyatlás, legalábbis stagnálás tanúi lehetünk e térségben. Az önálló *Lengyelország* megszűnte, a lengyel nemesség fogyasztói igényének összezsugorodása fokozatosan csökkentette *Szepes* megyének és városainak jelentőségét. A 18. század végén azonban ez a folyamat nem tűnik annyira szembe, hogy a kortársakkal is láttatná a megye hanyatlásának vészjeleit. Sőt, *Gömör* megyét követve, élen jár *Szepes* megye lakossága még jó félszázadig a vaskitermelésben, rézbányászatban, ezen ércek feldolgozásában, s talán e megyében a legélénkebb továbbra is a kereskedelem. *Fényes Elek* még az 1840-es években is úgy látta, hogy *Szepes* megye „mind vidékének ígésző szépségére, mind lakosainak szorgalmára, mind becses kincseire nézve... a legjelesb megyénk közé méltán” számítható.² A megye lakosainak vásározó szorgalmát, a kereskedelmet pedig nem győzte csodálni. „A megye természeti fekvése s különféle termékekbeni gazdagsága és a lakosok szorgalma – írta – mind a külső, mind a belső kereskedést virágozóvá teszi, s valóban kereskedést itt nemcsak városiak, hanem falusiak is egyaránt űznek. Fő kereskedési cikkek, melyeket idegeneknek adhatnak el, ezek: durva és fejrített gyolcs, fonal, len, pálinka, sör, hizott marha, réz, vas és más ércek, fa, zsendely, deszka, faeszközök, borsó, vaj, juhtúró, sajt, borovicska, méhser, szekérkenőcs, kőedény, papíros, orvosi füvek, újlublyói savanyú víz, hal stb. Veszen pedig: búzát, rozst a rosnói, mecenzéfi piacokról; szarvasmarhát Galíciából, Sáros vármegyéből; sertést Abaúj, Borsod, Gömör vármegyéből, juhot Erdélyből, Máramarosból; bort Zemplén, Borsod, Abaúj vármegyékből. Országutai általában véve még sok javítást várnak ugyan, de a jobbak közül valók. Harmincadhivatalok vannak Késmárkon és Ófalun”.³ Amint *Fényes Elek* is állította, maguk a szepes megyei parasztok, úrbéres szolgáltatók is vallották, hogy megélhetésük egyik elengedhetetlen feltétele az állandó

1. *Divéky Adorján*: A Lengyelországnak elzalogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben. Bp., 1929.
2. *Fényes Elek*: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben I–IV. Pest, 1836–1840; *Fényes Elek*: Magyarország leírása I–II. Pest, 1847; *Lásd még: Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára, I–II. Pest, 1851.
3. *Fényes*, 1847. 271.

áruccsere. Részben ez, részben a természeti feltételek is okozták, hogy Szepes megyében olyan sok volt a vásározó hely. A két szabad királyi városban, a 16 szepesi városban tartottak heti vagy országos vásárokat. A megyén belüli „sokadalmak” mellett rendszeresen látogatták a szepesiek más vármegyék vásározó helységeit is, 10–15 mérföldre, olykor még messzebbre is elszekerezve áruikkal, portékájukkal. Az 1770-es évek előtt rendszeresen „átjártak” *Lengyelországba* is. Bár ez a szokásuk *Lengyelország* felosztása után „kopóban” volt, de nem szűnt meg. Maguk az úrbéres lakosok vallottak erről.

E vázlat keretei között nincs lehetőségünk arra, hogy Szepes megye kereskedelmét egészében feltárjuk. Ez nem is áll szándékunkban. Csupán azt vizsgáljuk – a *Mária Terézia* korabeli úrbérrendezés forrásanyagát, főleg a paraszti vallomásokat, a kilenc kérdőpontra adott válaszokat elemezve⁴ –, hogy az úrbéres lakosság miként kapcsolódott be a termékcserre-forgalomba, életmódjában hely és szerep illetve meg a „kupeckedést”, vásározást. Hol, merre vásároztak a lakosok.⁵

Az első, amit e vizsgálódás eredményeként megállapíthatunk, hogy Szepes megyének nem alakult ki olyan vásározási centruma, ahová a falvak többségéből eljártak volna adni-venni a lakosok. Ennek a természeti viszonyok, a hegyvidékes táj is oka volt. A másik okát éppen a fölöttébb sok vásározó helyben kell keresnünk.

A *Mária Terézia*-féle úrbérrendezés forrásanyaga 154 településről maradt meg Szepes megyében. E 154 település lakói mintegy 28–30 helyet említenek, ahol rendszeresen vásároznak, vagy olyan céllal – például sószállítás – megfordulnak, mely összekapcsolható a kereskedelemmel, adásvétellel.

Mivel a vásározó helyek sokasága és a természeti viszonyok egyformán gátolták, hogy egyetlen fontos vásározó centrum kialakuljon, egy-egy megyei belső vásározó helyet viszonylag kevés faluból kerestek meg, bár a vásározó helyek rangsora így is érzékelhető. A legfrekvenciáltabb hely *Késmárk*. E szabad királyi város sokadalma 56 település lakói látogatták több-kevesebb rendszerességgel. *Késmárkot* követte népszerűségben *Szepesváralja*, ahová 45 településről jártak a lakosok saját vallomásuk szerint adni-venni. A harmadik hellyel *Igló* dicsekedhet. Vásárait 36 faluban tartották számon *Lőcsének* meg kellett elégednie a negyedik hellyel, s harminc településsel. Mindjárt a

4. A *Mária Terézia*-féle úrbérrendezés anyagának Szepes megyére vonatkozó adatait a *Magyar Országos Levéltár Helytartótanácsi Levéltára* őrzi. Az anyag mikrofilmen kutatható. Szepes megye 19 ruszin falvának úrbérrendezési anyagát kiadta: *Údvari István*: A *Mária Terézia*-féle úrbérrendezés szlovák nyelvű dokumentumai (Szepességi ruszin falvak népélete *Mária Terézia* korában – Slovenské dokumenty urbárskej regulácie *Mária Terézie*. Život ľudu v rusínskych obciach na Spiši v dobe panovania *Márie Terézie*) Vasvári Pál Társaság Füzetei 4. Nyíregyháza, 1991. 27–202. Vö. még. 313–326.
5. Eddig a paraszti lakosság vásározási szokásait megvizsgáltuk *Zemplén, Torna, Bereg, Esztergom, Gömör, Abaúj és Szabolcs, Nógrád* megyékben. Lásd: *Takács-Udvari*: Adalékok a 18. századi zempléni vásárok és a vásározó zempléni lakosok történetéhez. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXVI. 1989. Szerk.: *Szabadfalvi József-Viga Gyula*. 359–381.; *Uők*: Adalékok Torna vármegye vásárai és a vásározó Torna megyeiek 18. századi történetéhez. Uo. 26. Miskolc, 1989. 54–60.; *Uők*: Adalékok Bereg vármegye vásárai és a beregi vásározók 18. század végi történetéhez. In: Emlékkönyv Hársfalvi Péter születésének hatvanadik évfordulójára. Szerk.: Cservényák László, Nyíregyháza, 1989. 88–111.; *Uők*: Vásározási szokások Esztergom vármegyében 1768-ban. *Honismeret* XVIII. (1990). 4. sz. 22–26. *Uők*: Adalékok Abaúj vármegye 18. század végi vásáraihoz és az Abaúj megyei lakosság vásározási szokásaihoz. Herman Ottó Múzeum évkönyve, XXVIII. (1991); *Uők*: Adalékok Gömör megye lakóinak vásározási szokásaihoz és a gömöri vásárok 18. század végi történetéhez. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XVIII. (1991); *Uők*: Nógrád megye XVIII. század végi vásárai és a Nógrád megyei adózók vásározási szokásai. *Honismeret* 1991. 6. sz. 64–74. Lásd még: *Takács Péter*: Adalékok a 18. századi szabolcsi vásárok és a vásározó szabolcsiak történetéhez. *Folia Historica et Ethnographica* II. Nyírbátor, 1988. 105–121.

nyomában *Szepesszombat*, ahol 29 település lakói adtak-vettek a megyéből. Teljes sorrend felállítása helyett nézzük azonban a konkrét vásárokat, s a vásározási célból szekerező úrbéreseket.

Említettük már, hogy bár nincs egyetlenül kiugró piaci központja a megyének, de a legtöbb településről *Késmárk* vásárait és hetipiacaát látogatták a falvak úrbéres lakosai. *Késmárk* város maga is földesura két és fél falunak. A középkortól fontos központja a *Lengyelországgal* folytatott bor- és színesfém, a vászon és posztókereskedelemnek. Bórgyára – mely tönkre ment ugyan –, sörgyára, még inkább kézműveseinek termékei messzi földről vonzották a lakosokat, s mivel a város élelem-behozatalra szorult, kupecsek, haszonra élelmiszert vásároló parasztok, nemesek *Borsodból*, *Abaujból*, *Gömörből*, *Zemplénből* rendszeresen „feljártak” ide, s az eladott termék árából kézmű- és háziipari cikkekét vásároltak, amit haszonnal értékesíthettek az alföldi falvak lakói között.

E *Poprád* mellett települt várost télen-nyáron járható út kötötte össze a *Poprád* völgyében húzódva *Podolinon* és *Gniezdán* keresztül *Ó-Lublóval*. A *Poprád* folyó egyébként is növelte jelentőségét *Késmárknak*, mert a *Dunajecbe* torkollva, abból a *Visztulába* jutva, a lengyelországi kereskedelemben is bekapcsolódhattak a város lakói. Híresek voltak országos vásárai is, de hetivásárai az egész *Szepességben* a legnevezetesebbek még a 18. században.⁶

Öt település lakói – *Hanusfalva*, *Rókus*, *Sztraska*, *Oszturnya*, *Gibel* – csak *Késmárkon* vásároztak *Szepes* megyéből. E falvak lakói egyöntetűen vallják, hogy a piacozás mellett *Késmárkon* és annak határában mind „szekeres, mint kézi munkát” rendszeresen vállalhatnak, ezért adásvétel és megélhetésük okán nem kell más városokat felkeresni.

Harmincnyolc azon településeknek a száma, amelyek lakói két vagy több vásározóhelyet is felkeresnek, de *első helyen mindig Késmárkot* választják, mert „gabonájukat” itt haszonnal eladhatják, és „pénzkeresetük mindazonáltal általában *Késmárkból* vagyton”. Sőt némelyek, mint *Trips* lakói is, „mindenféle gabonának... *Késmárkról* történő szállításából a lengyel oldalra, ahol aztán ezt haszonnal” eladhatják, – pénzelhethetnek. „Gyalog és marháival pénzt kereshetnek” *Késmárkon Kisszalók* úrbérései. *Richwald* lakói „kerti veteményeiket” adják el a városban, s a földesúr engedélyével égetett szenet hordják oda a mestereknek. *Relyova* lakói a késmárki piacon adott és vett termékek haszna mellett „a közeli *Lengyelországba*... mindenféle terméket is fuvarozhatnak, de különösen bort”. *Mengusfalva* úrbérései „földesúri engedéllyel fát adnak el” *Késmárkon*. Ezt tehetik *Hradisko* és *Landok* úrbérései is. *Jurgó* és *Alsólaps* úrbérései marháikat és a fonalat értékesítik *Késmárkon*, míg *Káposztafalva* lakói „más vármegeyéből, úgymint *Gömörből* és *Abaujból* gabonát és más termékeket hoznak fel haszonra” a késmárki sokadalmakba. Sorolhatnák még a lehetőségeket, de ezúttal elégedjünk meg azon települések felsorolásával, melyeknek lakói több vásárt látogatnak ugyan, de *első helyen mindig Késmárkot* említik: *Busóc*, *Forberg*, *Fridman*, *Gerlachfalva*, *Holomnic*, *Hoselec*, *Jezerszko*, *Jurgó*, *Szentgyörgy*, *Kacvink*, *Kakaslomnic*, *Káposztásfalva*, *Keresztfalva*, *Alsólaps*, *Landok*, *Óleszna*, *Újleszna*, *Letánfalva*, *Lucsivna*, *Hundermark*, *Lipnik*, *Maldur*, *Mátyásfalva*, *Mengusfalva*, *Müllenbach*, *Primóc*, *Relyova*, *Richwald*, *Schawnik*, *Stola*, *Kisszalók*, *Toporc*, *Tótfalu*, *Trips*, *Wiborna*, *Vidernik*, *Zsákóc*, *Zsdiar*.

6. *Bácskai Vera-Nagy Lajos*: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Bp. 1984. (A továbbiakban: *Bácskai-Nagy*, 1984) 63., 72. stb.; *Fényes*, 1847. 272.; *Fényes*, 1851. i. h.

Második helyen látogatják a késmárki vásárokat: *Batizfalva, Farkasfalva, Gánóc, Hradiskó, Hunszendorf, Alsórusbach, Svábóc.*

Harmadik helyen keresik fel a késmárki sokadalmakat az alábbi települések úrbéresei: *Krig, Kislomnic, Felsőrusbach.*

Negyedik helyen említik: *Csütörtökhely, Arnutfalva és Tamásfalva* lakói.

A második legnépszerűbb vásározó hely Szepes megye úrbéresei körében *Szepesváralja*. 46 település lakói említik meg név szerint a 18. század utolsó harmadában, mint olyan helyet, ahol pénzt keresni, adni-venni egyformán lehet. A 46 településből 10 község lakói csak itt vásároztak: *Beharóc, Harakóc, Kattyán, Korotnok, Lucska, Mindszent, Orcovány, Polyanóc, Pongrácfalva, Felsőszalók.*

Első helyen emlegették a szepesváraljai sokadalmakat az alábbi Szepes megyei települések lakói: *Almás, Baldóc, Brutóc, Buglyóc, Kolbach, Ólesznó, Pavlyan, Petróc, Grancs, Felsőrépás, Vitkóc, Alsórépás, Olsavica, Podracs.*

Második helyen: *Haraszt, Hrisóc, Kolcsva, Körtvélyes, Velbach, Vlosza, Zaharóc, Zavada, Zlegra, Toriszka.*

Harmadik helyen keresték fel a szepesváraljai vásárokat az alábbi településekről: *Dubrava, Folykmar, Gánóc, Görgő, Jamnik, Kalyova, Nemessan, Olsavka, Richno, Szlatvina és Vojkóc.*

E német nevén *Kirchdorft*nak nevezett „kicsiny, de csinos város” *Lőcséhez* feküdt közel. Őkrös szekérrel sem volt több a távolság kétórányi járásnál. Országosan is híres volt lenkereskedése. Külön is említést érdemel rézbányászata.⁷ A 13 szepesi város egyike volt. Az idejáró vásározó úrbéresek összhangóan vallják, hogy „kézi és fogatos munkával”, „gané- vagy trágyahordással”, „mindenféle termékek fuvarozásával” is pénzt kereshetnek *Szepesváralján*.

A harmadik fontos piacozó hely Szepes vármegyében *Igló* vagy *Neudorf* városa volt, amelyik a 16 szepesi városból ugyancsak beletartozott abba a 13 városba, melyet hajdanán elzalogosítottak uralkodóink, s *Mária Terézia* váltotta vissza. *Fényes Elek* szerint a 16 szepesi városok között „fő és legnagyobb”. A Hernád bal partján feküdt. Sóháza, kőbányája, fehérceperp gyára, mész- és tégláégetője, papiros, liszt, fűrészes és kalló-malmi önmagukban jelentőssé és forgalmassá tették volna. Jelentőségét azonban a 18. század folyamán inkább vas- és rézérctelepei, vas- és rézércfeldolgozása adták. Központja volt a város a szepesi gyolcsfeldolgozásnak és forgalmazásnak, a lentermelésnek és a méhtenyésztésnek is. Útjai is jól járhatóak voltak, s a 18. században még nem szakítottak lakói a lengyelországi kereskedelemmel sem.⁸

Iglón módjuk volt a falvak lakóinak a vásárolás mellett egyéb módon is pénzt keresni. *Vilkóc* lakói „e városban igavonó marhával és gyalog pénzt kereshettek”, *Smizsan* úrbéresei „hutákban, favágó helyeken dolgozhattak” és „gabonát fuvarozhattak”. *Dénesfalva* úrbéresei „szántással, fuvarozással” kereshettek *Iglón* pénzt, „éppen ezért – ahogy vallották – csak lovat tartanak”. A *csütörtökhelyiek* a „gabonát és más szükséges felüli dolgokat” adták el az említett város piacain. *Letánfalva* úrbéresei *Borsodból* és *Zemplénből* bort szállítottak *Iglóra, Iglóról* pedig *Debrecenbe* mindenféle árut.

E kavalkád közepette az még csak érthető is, hogy 1772-ben mindössze négy település lakói vallották egyetlen piacozó helyül *Iglót: Dénesfalva, Domanfalva, Mátéfalva* és *Teplicske*, az azonban már elgondolkoztató, hogy mindösszesen csak 36 községben emlegették vásárait. *Első helyen* az alábbi 11 faluban: *Csépánfalva, Haraszt, Hari-*

7. *Fényes*, 1847. 274.; *Fényes*, 1851. i. h.; *Bácskai-Nagy*, 1984. 81., 146., 149. stb.

8. *Bácskai-Nagy*, 1984. 109., 145–146. stb.; *Fényes*, 1847. 273.; *Fényes*, 1851. i. h.

kóc, Illésfalva, Körtvélyes, Leszkovján, Markusfalva, Nemessan, Odorin, Smizsan és Poracs.

Második helyen az alábbi falvakból keresték fel az iglói vásárokat: *Arnutfalva, Baldóc, Csütörtökfalva, Dravec, Görgő, Hincóc, Jamnik, Kuriman, Lengvard, Letanfalva, Ólesznó, Richno, Tamásfalva, Vilkóc, Vitkóc.*

Harmadik helyen: *Almás, Buglyóc, Káposztásfalva, Zavada, Zavadka*, és végül *negyedik helyen Farkasfalva* lakói látogatták az iglói vásárokat.

Lőcse városa nemcsak a történelemből, *Mikszáth* és *Jókai* jóvoltából a szépirodalomból is ismert. Német nevén *Leutschan*, latinul *Lencsovia*. Hatezernél alig több lakosa ellenére „fővárosa a szép Szepes vármegyének”. Kiváltsági révén szabad királyi város volt. Igazgatási centruma is a vármegyének. Ezért elképzelhető, hogy az úrbérrendezés kori vallomásokban emlegetettnél sokkal több szepesi helységből jártak ide vásározni, legalábbis a nemesek és az őket törvényt napokra, megyegyűlésekre fuvarozó úrbéresek. A 18. században kézművesek, kereskedők és földművesek egyként lakták a várost, de jelentősek voltak rézkohói is.⁹ Az 1772-es úrbérrendezéskor mindössze egy település – *Roskó* – lakói vallották, hogy ők csak és kizárólagosan *Lőcsén* vásároznak.

Első helyen az alábbi településeken említették a *lőcsei sokadalmakat*: *Csütörtök-hely, Dolyankovcsan, Dravec, Dvorec, Görgő, Arnutfalva, Hradiskóc, Jamnik, Kolcsva, Kuriman, Lengvard, Tamásfalva, Vilkóc, Vlosza, Zavada, Toriszka.*

Második helyen említették a lőcsei vásárokat: *Almás, Brutóc, Buglyóc, Harikóc, Illésfalva, Nemessan, Pavlyan, Felsőrépás, Smizsan, Alsórépás, Olsavica, Podracs.*

Harmadik helyen már csak egy településen említették a lőcsei vásárokat: *Farkasfalván.*

Szepesszombat volt sorrendben a következő vásározó hely az úrbéresek vallomásában. Huszonkilenc település lakói emlegették, hogy több-kevesebb rendszerességgel itt szoktak adni-venni. *Szepesszombat* egyike volt a 16 szepesi bányavárosnak, s azon 13 város közé tartozott, melyeket *Mária Teréziának* kellett visszaváltani. A *Poprád* bal partján fekvő település kevés számú lakosa inkább heti piacairól és négy országos vásáráról volt híres, semmint nagyságáról és népességének sokaságáról. Híres volt sör- és pálinkafőzése, gyolcskészítményei.¹⁰ Mesterei, kézművesei és a városba bejáró környékbeli háziiparosok azonban mindent kínáltak eladásra, amire egy korabeli paraszti háztartásnak szüksége volt. Ezt bizonyítja az is, hogy hat *Szepes megyei* település kizárólagos vásározó helyként említette az úrbérrendezéskor: *Hrabonica, Kravjan, Kubach, Alsósunyova, Teplíce és Vikartóc.*

Első helyen látogatták a *szepesszombati* vásárokat az alábbi településekről: *Batizfalva, Farkasfalva, Gánóc, Sábóc.*

Második helyen emlegették: *Gerlachfalva, Hoselec, Kakaslomnic, Káposztafalva, Lucsivna, Mátyásfalva, Mengusfalva, Müllenbach, Primóc, Schavnik, Stola, Kisszalók, Vidernik, Zsákóc.*

Harmadik helyen szóltak e vásárokról: *Csütörtök-hely, Arnutfalva, Lengvard, Letánfalva* és *Tamásfalva* lakói.

Poprád mellett feküdt *Podolin* városa is, a 16 szepesi bányavárosok egyikeként. Királyi szabadalma azonban várával és kőfalaival együtt romlásnak indult, s bár *Fényes Elek* még „csinoska városnak” nevezte, de kevés mestere és termékeny határa, sőt a *Poprád*on átívelő hídja sem vonzott már 21 település lakóinál többet sokadalmaiba.¹¹ Ezekből a falvakból is inkább csak második vagy harmadik helyen látogatták piacait,

9. *Bácskai-Nagy*, 1984. 63., 109–111., 133. stb.; *Fényes*, 1847. 273.; *Fényes*, 1851. i. h.

10. *Bácskai-Nagy*, 1984. 81., 150. stb.; *Fényes*, 1847. 274.; *Fényes*, 1851. i. h.

11. *Bácskai-Nagy*, 1984. 63., 77., 81.; *Fényes*, 1847. 274.; *Fényes*, 1851. i. h.

semmint első helyen. Olyan település nem akadt a környékén, de egész *Szepesben* sem, melynek lakói beérték volna a podolini vásárokkal. *Első helyen* is csak négy település lakói említették: *Krig, Kislomnic, Alsórusbach, Felsőrusbach*.

Második helyen 10 községben említették: *Forbasz, Jezerszko, Szentgyörgy, Lackova, Relyova, Richwald, Toporc, Tótfalu, Jarembina, Kamjenka*.

Harmadik helyen: *Busóc, Haligóc, Keresztfalva, Landok, Maldur, Hundermark*.

Negyedik helyen sehol nem hozták szóba, s *ötödik helyen* is mindössze *Lipnik* lakói említették meg. *Podolin* a 18. század utolsó harmadára elveszítette jelentőségét, s egy kisebb, kevésbé forgalmas alföldi mezőváros szintjére süllyedt, bár kőházai, lakóinak öntudata még fenntartották a szabadalmazott város „látszatát”.

Hetedik a vásározó helyek *Szepes* megyei rangsorában *Lubló*. A város múltja és 1772-es jelene sem elhanyagolható. A *Poprád* jobb partján fekszik, sóházzal, fürdővel is rendelkezett. Kézművesei a lakosság számához viszonyítva jelentős számúak. Különösen kiemelkedett a bőr- és gyolcskereskedése, méhser-főzése és forgalmazása. Nem elhanyagolható ekkor még az ércfeldolgozás sem a város határában és a közeli hegyekben.¹² Vásárai azonban nem vonzottak nagy tömegeket. Annyiban voltak jelentősek, hogy a korabeli háztartásban szükséges minden dolgot be lehetett *Lublón* szerezni, s mindent el is lehetett adni. Ezt bizonyítja az is, hogy 8 község lakói kizárólag a *lubló*i vásárokat látogatták: *Gronostof, Hobgard, Kacsé, Újlubló, Felsőkrompach, Jakubjan, Litmanova, Szulin*.

Első helye öt – *Haligóc, Lackova, Jarembina, Kamjenka, Forbasz* – településről, *második helyen* mindösszesen négy faluból – *Holomnic, Kislomnic, Felsőrusbach, Lipnik* – látogatták a *lubló*i sokadalmakat.

A szepesi piacozó helyek, vásártartó bányavárosok sorában ott találjuk a 18. század utolsó harmadában *Szepesolaszi, Szepesbéla, Krompach* és *Ófalu* közösségeit is. Jelentőségük az eddig tárgyalt városoknál is kisebb. Tucatnyi településen tartják megemlékezésre méltónak ezeknek a vásározó helyeknek a létét.

Szepesolasziba első helyen Olsavka, Velbac, Zlegra lakói vásároznak; *második helyen Dubrava, Kalyova, Kolenóc, Petróc, Garancs, Sztatvina* és *Vojkóc*; *harmadik helyen Körtyvélyes, Ólesznó és Zaharóc* lakói.

Szepesbélát már csak *második, harmadik és negyedik helyen* emlegetik a vásárba járók. *Második helyen:* *Busóc, Keresztfalva, Krig, Landok, Maldur, Wiborna, Zsdiar* és *Hundermark* lakói. *Harmadik helyen Richwald, Toporc* és *Tótfalu* vásározói. *Negyedik helyen Lipnik* úrbéresei.

Krompach helyzete annyiból jobb, hogy van egy falu – *Kluknó* – ahonnan csak ide járnak adni-venni az emberek. *Első helyen* látogatják *Krompach* sokadalmait *Dubrava, Hrisóc, Kalyova, Kolenóc, Richnó, Sztatvina, Vojkóc, Alsó- és Felsőszlovenka* úrbéresei. *Második helyen Olsavka* lakói.

Ófalut mindösszesen 10 településen említették meg, mint vásározó helyet. Csak itt, *Ófaluban* vásároztak *Haghy* lakói, *első helyen* keresték meg *Lechnicz* úrbéresei, *második helyen Jurgó* vásározói, *harmadik helyen Fridman, Jezerszko, Relyova* és *Trips* népei, *negyedik helyen Haligóc* és *Landok* úrbéresei, míg *hatodik helyen Lipnik* lakói.

A *Szepes* megyei belső vásározó helyek között tartotta nyilván a jobbágyi emlékezet a 18. század utolsó harmadában még az alábbi *piac- és vásártartó* helyeket: *Gölnic, Szepesszentgyörgy, Gnézda, Poprád, Hunsdorf, Szepesremete* és *Svedlér*.

Gölnicre 7 településről látogattak el olykor-olykor az emberek adni-venni. Egyedül itt vásároztak *Prakendorf* úrbéresei, *első helyen* említették *Folykmar, Jekelfalva, Margitfalva, Remete, Zaharóc* lakói és *második helyen Helmanóc* szolgáló népei. A városka

12. *Bácskai-Nagy*, 1984. 63., 72., 77. stb.; *Fényes*, 1847. 274.; *Fényes*, 1851. i. h.

ötezer meghaladó lakossága sem tudott olyan vonzóközteret teremteni, amelyik jelentőssé tette volna *Gölnic* kereskedelmi szerepkörét, pedig iparosokban sem szűkölködött ez a bányaváros.¹³

Szepesszentgyörgy piacaira, vásáraitra 4 településről jártak, de csak *második helyen* – *Forberg, Óleszna, Újleszna* – és *harmadik helyen* – *Hunsdorf* – emlegetve sokadalmait.

Gnězda városát összesen három községben tartották számon, mint piacozó helyet. *Második helyen* említették *Haligócon*, *harmadikként Holomnicon*, *negyedikként Lipniken*.

Egy-egy községből fordították szekerük rúdját a piacozók *Poprád* (első helyen *Hincóc*), *Szepesremete* (első helyen *Helmanóc*), *Svedlér* (második helyen *Zavadka*), *Hunsdorf* (harmadik helyen *Kakaslomnic*) vásárai felé.

A 18 szepesi vásározó hely természetesen nem volt elegendő *Szepes megye* lakóinak áru-, pontosabban termékcseré-forgalmához. A régió, a lakóhely természeti sajátosságai rákényszerítették e felvidéki megye úrbéreseit és polgárait, hogy hétköznapi szükségleteik kielégítése okán is gyakorta „kiszekerezzenek” a megyéből. A szepesi lakosok körében a legkedveltebbek az *abaúji vásárok* voltak. Szívesen mentek *Mecenzéfre*, de megfordultak *Kassán*, időnként *Jászón* és *Szepsiben* is.

Mecenzéfre második helyen *Márkusfalva*, *Alsószlovenka*, *Felsőszlovenka*, *Koissó* és *Porács* lakói jártak. *Harmadik helyen* emlegették a *mecenzéfi vásárokat* *Jekelfalva* és *Vidernik* úrbéresei, míg *negyedik helyen* *Fridman* és *Zavadka* lakói. Az említett településekről többnyire gyolcsot, sajtot, fafaragványokat, égetett meszet, erdei terméket hoztak eladni a lakosok, s *Mecenzéfen* vásárolták meg a búzát, rozst, egyéb gabonaműt.

Ha nem is annyira, de kedvelt hely volt a szepesi vásározók körében *Kassa* városa is. *Koisso* lakói első helyen, *Folykmár* úrbéresei a második helyen, míg *Jekelfalva* és *Margitfalva* vallomástevői a harmadik helyen emlegették a kassai sokadalmakat. Bizonyára más szepesi településről is „lejártak” *Kassára*, csak ők nem dicsekedtek vele.

Jászót két településen hozták szóba – *Vidernik* és *Koisso*, de mindkettőn csak mellékesen, negyedik helyen említve a látogatni szokott vásárok között.

Hasonlóan emlegették *Szepsit* is. *Kosissó* lakói a harmadik, *Vidernik* úrbéresei az ötödik helyen szóltak róla, mint eladni-venni alkalmas piacról.

A felvidéki megyék közül *Gömör* csábította még nagy ritkán a szepesi föld népét. *Rozsnyóra* jártak (negyedik helyen említve) *Gánóc* és *Trips* lakói. Meg-megfordultak itt *Vidernik* úrbéresei is, de ők már csak a hatodik helyen említették a rozsnyói sokadalmakat.

Sáros megyéből *Eperjes* piacát tartották számon *Almás* és *Kolbach* lakói. *Almás* az első, *Kolbach* a második helyen említve, de mindkét településen hangsúlyozták, hogy ide vásznaikat hozzák értékesíteni.

Szepes megye egyike volt azon felvidéki vármegyéknek, ahonnan a lakosok a korai középkor óta több-kevesebb rendszerességgel „átjártak” *Lengyelországba* kereskedni, fuvarozni, pénzt keresni. Tették mindezt a megélhetés okán. Ez a buzgalom *Lengyelország* felosztása után alábbhagyott, de még 1772-ben, amikor *Szepes megyében* elkezdődött az úrbérrendezés, a tilalom és a fogyasztói piac összeszűkülése nem éreztették annyira hatásukat. Ekkor még számos faluból megindultak a szekerek, hogy árut szállítsanak kereskedőknek, vagy a maguk hasznára. Leginkább gabonát, bort, vásznat szállítottak többnyire fuvarban, de nem ritkán a maguk kockázatára is.

13. Az ezt követően vizsgált vásározó helyek vonzáskörzete alig terjed ki pár községre. Leginkább a bentlakos bányászok és kézművesek ellátását szolgálja a piac, és a piacozókat is inkább a megszokás „hozza” ezen településekre, mintsem a remélt haszon.

Vásárolni is rendszeresen jártak a Szepes megyeiek Lengyelországba, mindenekelőtt Nowy-Targba. Három község lakói – Újbéla, Krompach, Durstin – egyedüli piacozó helynek vallották a nowy-targi sokadalmakat. Első helyen sehol nem említették e vásárokat, annál többen második helyen: Fridman, Kacvink, Alsólaps, Lehnic, Trips lakói. Harmadik helyen pedig Mátyásfalva úrbéresei.

Nowy-Targ mellett Zavadka helység lakói első helyen Wagendrisl városkában adtak-vettek piaci „holmikat”.

Nemcsak észak felé, és nemcsak a szomszédos vármegyékbe jártak Szepes megye úrbéresei készítményeikkel, és szükséges dolgaik beszerzése okán. Három faluban is – Leszkovján, Letánfalva, Odorin – számon tartották a debreceni vásárokat. Leszkovjánból egyébként Kecskemétre is „lejártak” a lófogattal rendelkezők, faárut, faragványokat, égetett meszet, faszenet, fémárut hordván mind Debrecenbe, mind Kecskemétre, innen pedig búzát, gyümölcsöt fuvarozván „fölfelé”.

Az utak, vásárolási szokások, piacozási kényszerek tehát így „kanyarogtak” össze-vissza 28 megnevezett vásároló hely körül. Érdemes ezt a „kavargást” táblázatszerűen is áttekinteni.

A Szepes megyei falvak lakóinak vásárolási szokásai 1772-ben

Vásároló hely	Csak itt	I. helyen	II. helyen	III. helyen	IV. helyen	V. helyen	VI. helyen
Késmárk	5	38	7	3	3	–	–
Szepesváralja	10	14	10	11	–	–	–
Igló	4	11	15	5	1	–	–
Lócse	1	16	12	1	–	–	–
Szepesszombat	6	4	14	5	–	–	–
Podolin	0	4	10	6	0	1	–
Lubló	8	5	4	–	–	–	–
Szepesolaszi	0	3	7	3	–	–	–
Szepesbéla	0	0	8	3	1	–	–
Krompach	1	9	1	–	–	–	–
Ófalu	1	1	1	4	2	–	1
Gölnic	1	5	1	–	–	–	–
Szepesszentgyörgy	0	0	3	1	–	–	–
Gnézda	0	0	1	1	1	–	–
Poprád	0	1	–	–	–	–	–
Hunzdorf	0	0	–	1	–	–	–
Szepesremete	0	1	–	–	–	–	–
Svedlér	0	–	1	–	–	–	–
Wagendrisl	–	1	–	–	–	–	–
Mecenzéf	0	–	5	2	2	–	–
Kassa	0	1	3	–	–	–	–
Jászó	0	–	–	–	2	–	–
Szepsi	0	–	–	1	–	1	–
Rozsnyó	0	–	–	–	2	–	1
Eperjes	0	–	1	–	1	–	–
Debrecen	0	–	–	–	–	–	3
Kecskemét	0	–	–	–	–	–	2
Nowy-Targ	3	–	5	1	–	–	–

A táblázatunk természetesen csak annyiban teljes, hogy azokat a falvakat foglalja magába, amelyek konkrétan vallottak vásároló helyet. Voltak azonban települések,

melyeknek lakói azt mondták a kérdező biztosoknak, hogy közelben-távolban sincs alkalmas piacozó helyük. Máshol megválaszolatlanul hagyták a kérdést, vagy elintézték azzal, hogy nincs eladni való fölöslegük, avagy az utak járhatatlanságára hivatkoztak. *Nedec* lakói – káraikról szólva – mondták: „Nincs olyan város, ahol gyalog vagy fogattal pénzt kereshetünk”, s ahol adni-venni lehetne. *Nagy-* és *Kisfrankova* lakói együtt vallották, hogy a „közelben város nincs”. *Lesznic* úrbéresei is vigasztalhatatlannak voltak, mert – amint mondták – „Nincs város közel, amely hasznukra lenne” *Kolacs*kó lakói pedig némán hallgattak, mikor vásározási szokásaikról kérdezték őket. Ezt tették *Krempak-Pilhov* és *Paris-Hnilcsik* lakói is.

Viszonylag szűkszavúak voltak a vásártartó helyek lakói is, amikor piacozási lehetőségeikről faggatták őket. *Szepesremete* úrbéresei csak annyit mondtak: „Termékeiket helyben is eladhatják.” *Ófalu* lakói alig-alig mondtak többet: „Évente négy vásár van a faluban privilégium szerint – mondták – Szűz Mária napján van egy ötödik vásár is. E vásárok alatt sört, pálinkát mérhetnek 3 nap szabadon”. *Krompach* lakói annyit árultak el, hogy „minden hét szombatján hetivásárok tartatnak helyben, ahol mindent eladhatnak és megvehetnek. Nagy vásár pedig évente kétszer van itt helyben”.

Annak ellenére, hogy *Szepes megye* településeinek lakói bőven válogathattak a piacozó, vásározó helyekben; s annak ellenére, hogy megélhetésük okán is rákényszerültek a kereskedelemre, s *Lengyelországtól Kecskemétig* és *Debrecenig* „bejárták” a vásározó, piacozó helyeket, viszonylag szűkszavúan vallottak csak ilyen jellegű haszonvételeikről. Sokkal részletesebben beszéltek bányászati és háziipari tevékenységükről, erdőlési szokásaikról.¹⁴

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER MÄRKTE SOWIE DER MARKTTREIBENDEN ZINSLEUTE IM KOMITAT SZEPEŠ GEGEN ENDE DES 18. JAHRHUNDERTS

Seine Blütezeit durfte das Komitat Szepes während des Mittelalters erleben. Später kam es dann durch die Teilung Polens und die damit einhergehende Verarmung des polnischen Adels zu einem Verfall, denn nunmehr waren die Produkte aus dem Ungarland, wie Buntmetalle, Wein, Weizen usw. nicht mehr gefragt.

Zu der Zeit, als dieser Verfall seinen Anfang nahm, löste Maria Theresia die im 15. Jahrhundert verpfändeten 13 Szepeser Städte von Polen wieder ein (1772). Die Einwohner des Komitats Szepes, die bisher einen regen Handel zwischen den beiden Ländern betrieben hatten, sahen sich nunher in ihr eigenes Komitat bzw. zwischen die benachbarten Komitate „eingeklemmt”.

Die landschaftsgeographischen sowie die Strassenverhältnisse erlaubten es nicht, dass im gesamten Komitat ein einziges Marktzentrum in bestimmender Weise den Handelsablauf beherrscht hätte. Aus diesem Grunde suchten die Zinsleute von Szepes – ihren eigenen Aussagen zufolge – in mehr oder weniger regelmässigen Abständen an die 28 Märkte auf. Davon befanden sich 17 im Komitat Szepes: *Késmárk*, *Szepesváralja*, *Igló*, *Lőcse*, *Szepesszombat*, *Podolin*, *Lubló*, *Szepesolaszi*, *Szepesbéla*, *Krompach*, *Ófalu*, *Gölnic*, *Szepesszentgyörgy*, *Gnézda*, *Poprad*, *Hunsdorf* und *Szepesremete*.

14. *Takács Péter-Udvari István*: Adalékok a Szepes megyei manufaktúrák és az úrbéres szolgáltatók viszonyához a 18. század utolsó harmadában (kézirat).

Ausser auf die hier genannten „inneren Märkte“ zogen die Leibeigenen und Instleute von Szepes auch auf die Märkte in den Komitaten *Abáúj, Gömör, Sáros*, wie aber auch in die *Grosse Ungarische Tiefebene*, nach *Debrecen* und *Kecskemét*. Es kam sogar vor, dass sie auch den *polnischen* Marktflecken *Nowy-Targ* aufsuchten.

Hier verkauften die Leibeigenen und Instleute von Szepes Produkte aus dem Wald, Heilkräuter, Metallwaren, gelöschten Kalk, Holzkohle, Leinen und andere Produkte aus dem Heimhandwerk, während sie Weizen und andere Lebensmittel für sich selbst dort erwarben. Einige trieben ihren Handel mit Gewinn, andere brachten Wein bis nach Polen.

Zusammenfassend darf gesagt werden, dass die Zinsleute aus dem Komitat Szepes im letzten Drittel des 18. Jahrhunderts durch die landschaftliche und regionale Arbeitsteilung, dazu gezwungen war, Handel zu treiben, denn nur so war ihr täglich Brot gewahrt, und keiner von ihnen tat es, um sich zu bereichern.

Péter Takács–István Udvari